

ANTONI A. KAMIŃSKI

NOWE CZASOPISMA FILOZOFICZNE W ROSJI

Gorbaczowowskiej pieriestrojce od początku towarzyszyła głośność - polityka prawdy w stosunku do przeszłości historycznej, naprawiania krzywd wyrządzonych własnej kulturze i nawiązywania przerwanych kontaktów z myślą zachodnio-europejską.

Zewnętrznym wyrazem tej polityki jest dzisiejsza sytuacja na rynku księgarskim Rosji, bogatym w zabronione wcześniej książki klasyków rosyjskiej literatury, myśli filozoficznej, historycznej, religijnej i społeczno-politycznej, książki emigrantów i dysydentów, materiały źródłowe, opracowania tematów dotąd niemile widzianych, bogatym również w książki zachodnich „ideologów burżuazji” i tak nielitościwie kiedyś postępowanych przedstawicieli filozoficznego idealizmu. Przyjeżdżający dziś do Rosji historycy i filozofowie, rusycyści i sowietolodzy, gdy zakończą pracę w niedostępnych wcześniej „speczarniach” i archiwach, wyjeżdżają z Moskwy czy Sankt-Peterburga z walizkami pełnymi książek.

Z rosyjskiej literatury filozoficznej, dostępnej dziś na rynku księgarskim, odnotujemy przede wszystkim znakomitą serię „Z historii rosyjskiej myśli filozoficznej”, którą wydają „Woprosy filosofii”. Od 1989 roku wyszły 23 tomy, m. innymi dzieła tak wybitnych filozofów jak: N. Bierdiajew, P. Czaadajew, W. Sołowiow, G. Szpet, K. Kawielin, P. Jurkiewicz, W. Rozanow, S. Frank, P. Florenski, A. Łosiew, W. Ern, N. Łoski. W najbliższym czasie w ramach tej serii ukażą się utwory m. in.: L. Szestowa, S. Bułhakowa, I. Iljina, A. Chomiakowa i J. Trubieckoja. Z innych inicjatyw warto wskazać na serię „Myśliciele XX wieku” wydawaną przez „Politizdat”, w ramach której wyszły m. in. książki A. Łosiewa, W. Rozanowa, S. Franka i E. Iljenkowa. Oddzielnymi wydaniem wyszły książki N. Danilewskiego, K. Leontiewa, N. Fiodorowa, D. Miereżkowskiego, G. Fiedotowa, W. Zienkowskiego, P. Sorokina, pisma religijno-filozoficzne L. Tołstoja, prawie wszystkie najważniejsze prace N. Bierdiajewa i wielu, wielu innych.

Szczególną uwagę warto skierować na imponujące przedsięwzięcie miesięcznika „Moskwa” - reedycję wszystkich numerów głównego organu rosyjskiej emigracji filozoficznej, czasopisma „Put”, które pod redakcją Bierdiajewa wychodziło w Paryżu w latach 1925-1940. W grudniu 1992 roku ukazała się pierwsza księga obejmująca zawartość pierwszych sześciu numerów.

Niezwykle bogato reprezentowana jest na rynku księgarskim filozofia religijna, głównie w postaci reedycji książek przedrewolucyjnych i wydań emigracyjnych. Z literatury współczesnej zwraca uwagę cała seria książek wybitnego filozofa i teologa, tragicznie niedawno zmarłego, A. Menia.

Popyt na literaturę filozoficzną jest w Rosji ogromny. Niedawno powstało prywatne

wydawnictwo „Gnozisz”, które ma zamiar specjalizować się w tej dziedzinie. Wydano już Platona, Fiedotowa i Szestowa.

Znamienną cechą rynku wydawniczego w Rosji jest duża ilość nowych czasopism filozoficznych. Centralne miejsce, jak kiedyś, zajmują nadal „Woprosy filozofii”, ale straciły uprzywilejowaną pozycję monopolisty, gdyż w ostatnich latach pojawiło się co najmniej kilka nowych tytułów, które z powodzeniem konkurują z nimi zarówno poziomem merytorycznym, jak i różnorodnością tematyczną. Same „Woprosy”, podkreślmy to z naciskiem, są dziś zupełnie innym, całkowicie odnowionym czasopismem. Nowy skład redakcji pod kierunkiem W. Lektorskiego, z prężnym sekretarzem B. Pruzyninem, pod starym tytułem wydaje miesięcznik w niczym nie podobny do tego, który znaliśmy przez lata. Omówienie zawartości kilku ostatnich roczników „Woprosow filozofii” byłoby przedsięwzięciem nie tylko interesującym, ale i pożytecznym, zważywszy, że nawet największe nasze biblioteki naukowe zaprzestały ich prenumeraty. Odkładamy jednak ten zamiar na później, gdyż celem niniejszej noty jest zaprezentowanie - w dużej mierze zaledwie informacyjne - czasopism, które zaczynają dopiero swą służbę filozofii.

Jedną z pierwszych inicjatyw wydawniczych było ukazanie się „religijno-filozoficznego czasopisma” poświęconego głównie historii filozofii rosyjskiej pt. „Naczała” („Źródła”, „Zasady”). Jego redaktorem naczelnym jest pani Natalia Skorobogat'ko, pełna wdzięku, entuzjazmu i energii przedstawicielka młodego pokolenia rosyjskich historyków filozofii. Zamierzeniem redakcji - co wynika wyraźnie z tytułu i podtytułu - jest nawiązanie, poprzez udostępnianie zapomnianych przez zabronienie tekstów, do wielkich tradycji rosyjskiej filozofii z przełomu XIX i XX wieku. W filozofii jednak - pisze w artykule wstępnym redaktorka - nie można przechodzić raz jeszcze drogi, którą już się przeszło; pochylenie nad tradycją służyć ma wypracowaniu nowych szlaków filozofowania w Rosji. Do tej pory wyszło pięć interesujących numerów czasopism, z tego trzy o charakterze monograficznym, poświęcone twórczości W. Rozanowa, G. Szpeta i K. Leontiewa. Redakcja, m. in. poprzez organizowanie konferencji naukowych (ostatnia odbyła się w grudniu 1992 roku), pragnie stać się jednym z głównych ośrodków skupiających badaczy filozofii rosyjskiej.

W ścisłej czołówce nowych czasopism filozoficznych należy umieścić bez wątpienia „Put” („Droga”) pod redakcją Anatolija Jakowlewa, jednego z najzdolniejszych i zarazem najaktywniejszych filozofów młodego pokolenia. Dwa pierwsze numery „Puti” (każdy po blisko 400 stron) pozwalają widzieć w nich godną kontynuatorkę czasopisma rosyjskiej emigracji. A. Jakowlew świadomie zresztą do dorobku paryskiej „Puti” nawiązuje, stawiając przed sobą te same cele, które przyświecały kiedyś Bierdajewowi - „sprzyjać powstaniu wspólnej, Wschodnio-Zachodniej przestrzeni intelektualnej”. Jakowlew nieomal całkowicie przekreśla dorobek radzieckiej filozofii i uważa, że współczesna rosyjska myśl filozoficzna w poszukiwaniu swej tożsamości powinna przejść etap odrodzenia podobny do tego, który miał miejsce na przełomie XIX i XX wieku. Odnajdywanie tożsamości winno wieść poprzez „przetworzenie tradycji” (taki tytuł nosi programowy artykuł Jakowlewa) oraz rekonstrukcję, czy raczej budowanie od nowa, całkowicie zrujnowanego, aparatu kategoryjnego. Z pierwszych dwóch numerów odnotujmy: publikację tekstów R. Bultmana, K. Bartha i E. Gellnera, wspomnienia W. Nalimowa, listy J. Maritaina do N. Bierdajewa, artykuł W. Welscha o postmodernizmie.

Duże zainteresowanie towarzyszyło pojawieniu się dwóch pierwszych numerów „filozoficzno-literackiego” czasopisma „Logos”. Tytułem nawiązuje ono do czasopisma, które wychodziło w Rosji w latach 1910-1914 i które próbowano wznowić na emigracji

w 1925 roku. Był to organ rosyjskich neokantystów (F. Stiepun, S. Hessen, B. Jakowienko, E. Metner) wydawany w ścisłej współpracy m. in. z W. Windelbandem, H. Rickertem, G. Simmlem (istniała wersja niemiecka i włoska). Dzisiejszy „Logos” powstał z inicjatywy najmłodszego pokolenia rosyjskich filozofów, adiunktów i asystentów wydziału filozoficznego Uniwersytetu Moskiewskiego, którzy głoszą konieczność powrotu do uprawiania filozofii „naukowej” i pragną zwiazać przerwane nici łączące filozofię rosyjską z współczesnymi osiągnięciami filozofii europejskiej. Zespół redakcyjny, którym kieruje Walerian Anaszwili, nie ukrywa swych zainteresowań szeroko rozumianą tradycją filozofii fenomenologicznej i ma ambicję stworzenia rosyjskiej szkoły fenomenologów. (W planie jest powołanie Towarzystwa Fenomenologicznego). Za jedno ze swych podstawowych zadań uznano w redakcji pracę nad udostępnieniem czytelnikom rosyjskim tekstów klasyków współczesności. W pierwszych dwóch numerach pomieszczono teksty Husserla, Heideggera, Ortega-y-Gassetta, Gadamera, a także F. Stiepuna, N. Łoskiego i G. Szpeta - mało u nas znanego rosyjskiego fenomenologa oraz artykuły poświęcone różnym aspektom myśli fenomenologicznej.

Środowisko filozoficzne Sankt-Peterburga rozpoczęło wydawanie czasopisma pt. „Stupieni” („Stopnie”) pod redakcją W. Smirnowa. „Stupieni” mają służyć wyjściu świadomości, nie tylko filozoficznej, ze stanu „podziemia”, pomóc w duchowym odrodzeniu społeczeństwa. W swym programowym *credo* redakcja zapowiada nawiązywanie do historycznej i kulturalnej tradycji Zachodu, Wschodu i Rosji. W rosyjskim dziale pierwszych czterech numerów czasopisma zwracają uwagę teksty D. Miereżkowskiego, N. Łoskiego, N. Bierdiajewa i W. Erna, zaopatrzone artykułami gruntownie analizującymi ich twórczość. Dział wschodni wypełniono, jak na razie, wyłącznie tekstami i opracowaniami z zakresu różnych odmian filozofii hinduskiej. Dział zachodni to m. in. artykuły T. Goriczewej o postnihilizmie i M. Meiera o intelektualnym kryzysie naszej epoki.

Odnotowujemy także ukazanie się pierwszego numeru „Woprosow metodologii” pod redakcją jednego z najwybitniejszych rosyjskich filozofów G. Szczedrowickiego. Czasopismo poświęcone jest metodologii w jej najogólniejszym znaczeniu, a więc metodologii „wszystkiego”. Publikuje głównie prace moskiewskiego środowiska metodologów, skupionego od dziesiątków lat wokół Szczedrowickiego. Zainteresowanie autorów czasopisma skoncentrowane jest na kategorii „myslidediejatielnost’i”.

W 1990 roku ukazał się pierwszy, i jak na razie jedyny, numer czasopisma „Targum” poświęconego „tradycji żydowskiej w kontekście kultury światowej”. Redaktorem naczelnym jest M. Szejder. Czasopismo ma służyć „dialogowi kultur”. Wiele miejsca poświęca ono problemom filozofii religii, filozofii nauki i hermeneutyce.

W języku rosyjskim, ale wydany w Kijowie, wyszedł jesienią 1992 roku pierwszy numer czasopisma „Nowyj krug” - kwartalnika poświęconego zagadnieniom filozofii, kulturologii i sztuki, pod redakcją Andrieja Makrousowa. Szeroka rada konsultacyjna, z wieloma „międzynarodowymi” nazwiskami, pozwala żywić nadzieję, że będzie to znaczące pismo skoncentrowane - jak piszą redaktorzy - wokół poszukiwania „nowej antropologii”.

Najnowszym czasopismem filozoficznym jest „Zdies’i tiepier” („Tu i teraz”), którego pierwszy numer, z podtytułem „filozofia, literatura, kultura”, ukazał się późną jesienią 1992 roku. Jest on dziełem dwóch młodych redaktorów - Michaiła Niemcowa i Dmitrija Kudrii. Czasopismo nie ma wyraźnie określonego programu, ma służyć w intencji jego twórców „kryształizacji myśli” i poszukiwaniu „prawdy o Rosji dzisiejszej”, w jej związkach z własną tradycją i całą kulturą światową. W części filozoficznej pierwszego nume-

ru zwraca uwagę artykuł S. Chorużyja o problemie osobowości w prawosławiu oraz rozważania W. Biblera o kulturze i cywilizacji.

Niniejszy przegląd kończę krótką prezentacją czasopisma, które, wszystko na to wskazuje, może stać się swoistym „przebojem” w zakresie nauk humanistycznych na skalę europejską. W grudniu 1992 roku ujrzał światło dzienne, w niezwykle starannej szacie edytorskiej, pierwszy numer kwartalnika „Arbor mundi” („Mirowoje driewo”, „The World Tree”) pod redakcją światowej sławy teoretyka kultury Eleazara Mioletinskiego. Czasopismo ma mieć charakter międzynarodowy, o czym świadczy skład rady redakcyjnej. Obok tak znanych uczonych rosyjskich jak: L. Batkin, W. Bibler, A. Gurewicz, W. Iwanow, W. Toporow, B. Uspienski, w jej skład wchodzi nie mniej znani: J. Łotman z Estonii, J. P. Vernant i J. d’Ormesson z Francji, E. Celner i A. Hatto z Anglii, G. Constable z USA, P. Moranda z Kanady. W programowym artykule wstępnym E. Mioletinski tak określa cel swych zamierzeń: „globalne ujęcie zagadnień kultury w perspektywie przeszłościowej i współczesnej, porównawcze badania różnorodnych, wzajemnie oddziałujących na siebie, tradycji”. Czasopismo ma stać się trybuną dyskusji rozmaitych światopoglądów i metodologii. Znajdą w nim miejsce strukturalizm, dekonstrukcjonizm, hermeneutyka, szkoła „Annales” oraz w największym zakresie „perspektywa studiów warstwy mitologicznej” właściwej każdej kulturze. W pierwszym numerze warto zwrócić uwagę na artykuły J. Manina o archetypie pustego miasta, O. Wajnsztejna o dekonstrukcji *Logosu* u Platona i Derridy, S. Bartrakowej o świecie przedstawionym w malarstwie XX wieku. „Arbor mundi” ma w przyszłości ukazywać się również w wersji angielskiej.

Wszystkie wymienione tu czasopisma borykają się z ogromnymi trudnościami finansowymi. Bezustannie poszukując sponsorów, wydawane są właściwie od numeru do numeru, a swój żywot zawdzięczają godnemu podziwu entuzjazmowi redaktorów i poświęceniu skupionych wokół nich zespołów. Wszystkie one, nawet „Woprosy filozofii”, rozprowadzane są poza państwową siecią kolportażową, która okazała się dla nich za droga. W ostatnim czasie podjęto próbę zorganizowania „asocjacji” czasopism filozoficznych Rosji, by wspólnymi siłami rozwiązywać kłopoty związane z drukiem i rozpowszechnianiem.

Na zakończenie słów kilka o filozoficznych almanachach i „zbiornikach” - tak specyficznie rosyjskich i tak w przeszłości ważkich przedsięwzięciach wydawniczych (wspomnijmy chociażby „Problemy idealizmu”, „Wiechy”, „Iz głębiny”). W ostatnich latach wyszło ich co najmniej kilkanaście, więc omówienie zawartości każdego z nich wymagałoby odrębnego artykułu. W tym miejscu, gwoli informacji, ograniczymy się do wymienienia niektórych tytułów, moim zdaniem, najciekawszych.

W Sankt-Peterburgu wyszły dwa tomu „Logosu”, pierwszy zatytułowany *Rozum. Duchowność. Tradycja*. (1991, red.: N. Iwanow, G. Tulczyński), drugi - *Rosyjskie doświadczenie duchowe* (1992, red.: A. Brodski) Zawierają one prace, które redaktorzy nazywają „wykładami z filozofii kultury”. W Moskwie w 1991 roku ukazały się dwa tomy „almanachu filozoficznej komparatystyki” pt. *Paralele (Rosja-Wschód-Zachód)*, pod redakcją A. Kara-Murzy. W tymże roku ukazał się pierwszy tom „zbiornika” pt. *Socio-logos* zatytułowany *Spoleczeństwo i sfery znaczeń*, (red.: W. Winokurow, A. Filipow). Międzynarodowa redakcja zapowiada następne tomy poświęcone „socjologii, antropologii i metafizyce”. Odnotujemy także wydawnictwa: „Doświadczenia” (Moskwa 1990, red. A. Gułyga), „Kwintesencja” (Moskwa 1990, red. W. Mudragiej, W. Usanow), „Silentium” (Sankt-Peterburg 1991, red. Ł. Moriewa), „Patrologia. Filozofia. Hermeneutyka” (Sankt-Peterburg 1992, red. G. Bieniewicz). Warto także wskazać na trzy tomy „Odyses-

usza”, almanachu poświęconego filozofii historii, redagowanego przez dobrze u nas znanego Arona Gurewicza.

I ostatnie zdanie: wszystkie redakcje nowych rosyjskich czasopism filozoficznych - z większością redaktorów miałem przyjemność rozmawiać - otwarte są na współpracę z autorami zagranicznymi, w tym także z Polski. Mam nadzieję, że niniejsza nota informacyjna przyczyni się do zaktywizowania udziału naszego środowiska w rosyjskim życiu filozoficznym.